

Kari Paakkunainen: *Demokratia, tiede, kansanvalistus*. Valtiotieteellisen yhdistyksen intellektuaalihistoriaa 1935—1985. Valtiotieteellinen yhdistys, Jyväskylä 1985. 393 s.

Sain Poliitikka-lehdeltä arvosteltavakseni Valtiotieteellisen yhdistyksen historian *Demokratia, tiede, kansanvalistus*. Teinkin tästä hetimiten konventionaalisen kirja-arvostelun. Heitin sen kuitenkin roskakoriin. Teoshan on kuin konsanaan tyypillinen suomalainen järjestöhistoria. Se on tehty samalla metodilla kuten moni liittohistoria. Kyseessä on historiikki — ei historiallinen tai yhteiskunnallinen tulkinta. Moneen yhdistykseen järjestöhistoriallinen (tai elämäkerrallinen) metodi pureekin. Yhtäällä tutkija kirjaa kaikenlaisia kohtalonsattumuksia, toisaalla kuin luonnostaan etsii kaikenmoista moninaisuutta yhdistävää toiminta-ajatusta, sen muuttumista, kypsymistä taikka degeneroitumista.

Parhaimmillaan järjestöhistorioitsija kykenee hahmottamaan tai jäsentämään tutkimuskohteensa kahdesta näkökulmasta käsin: yhtäältä siitä itsestään tai sen sisältä-mästä kollektiivipersoonallisuudesta, toisaalta ulkoisesta toimintaympäristöstä. Näin hän kykenee antamaan tutkimuskohteelleen rakennuskokonaisuuksellista hahmoa, antamaan lukijalle tiedonsiruja, kuinka hahmottaa itselleen tärkeän samaistumisyksikön luonnekehitystä.

Tällainen metodi on kuitenkin mahdollisista mahdolltomien, kun kyseessä on tieteellinen tai tarkemmin tieteilijöitten yhteisö itsenäisen Suomen aikana. Jostain Lauantaisuurasta voidaan Matti Klingen tavoin vielä piirrostaa kuvaa. Silloin ajattelijat ottivat tehtäväkseen kohottaa Suomen kansan, yhteisen rahvaan, kansallisuusaatteelliseen tietoisuuteen, jopa valtiolliseen itsetuntoon. Silloin tämän kansan ajattelijoilla oli konkreetti, jokaista Suomen niemellä asuvaa koskettava tehtävä. Jos sensijaan valtiotieteellisen yhdistyksen tehtävänä syntyessään oli demokratian edistäminen, tuo tehtävänasettelu on liian abstrakti alistuakseen tällaiselle tarkastelulle.

Minusta teos dokumentoi, että suoraan asiaan menemällä ei päästä kiinni yhdistyksen perustamiseen eikä luonteeseen. Konkreettisyhteiskunnalliseen järjestöön verrattuna tieteellinen yhteisö on nurinniskoin kääntynyt.

Mitä siis eniten jäin teoksesta kaipaamaan, olisi ollut joltinenkin systemaattinen ote. Sellaista en ainakaan kyennyt hahmottamaan. Teos on niin rönsyilevä, että siinä on kaikki tai sitten ei mitään. Melkein jokaista Valtiotieteelliseen yhdistykseen, valtio-oppiin ja suomalaiseen yhteiskuntatieteeseen liittyvää asiaa käsitellään, mutta harvaan tartutaan kunnolla. Lopputuloksena on auttamattomasti puuro, jota on vaikea kakistelematta niellä.

Jos tiede tiedettä on, on se universaali-ilmio. Tässä suhteessa vuonna 1935 perustettu Valtiotieteellinen yhdistys kuuluu samaan perheeseen kuin esim. vuonna 1903 perustettu APSA. Minusta jo konventionaalinen compara-

tive study -metodi olisi edellyttänyt varsin helposti tehtävää kansainvälistä vertailua, eräänlaista kansallisten politiikan tutkijoiden yhdistysten sukupuun kirjaamista. Samalla kirjoittaja olisi saanut IPSA:an kuuluvien »veljestäjäjäjäjä» historiallisista kokemuksista vihjeitä ja virkeitä omalle tutkimustyölleen.

Esim. Jorma Kalela on aikoinaan opastanut, ettei koskaan saa syökyä suoraan tutkimuskohteeseen. On aina ensialkuun määritettävä, mistä joukosta »otanta» on. Tämän jälkeen on etsittävä avavia kysymyksiä tutkimuskohteeseen sen rinnakkaisilmioista käsin. Toisin kuin tekijä, tutkimuskohdetta on lähestyttävä deduktiivisesti. Tavallaan tutkimuskohde on selitettävä ennen itse asiaan menoa.

Toisaalta Valtiotieteellinen yhdistys kuuluu tieteellisten yhteisöjen kansalliseen perheeseen. Kalelalta ja varsinkin Antti Kuuselta aikoinaan opin, että todellinen tulkinta vaatii alkaakseen yhtäläisyyden/erilaisuuden jännitettä. Tutkimushypoteesiksi on asetettava »dialektisia» jännitteitä, väitelauseita, jotka pitävät mahdollisina jopa toisensa poissulkevat vastausmahdollisuudet — kuitenkin siten, että tulkinta ilmentää näiden vastakkaisuuk-sien jännitettä.

Mikään kansallinen tiede ei ole alkanut niin korostu-neesti valtiosta taikka kansallismielisestä valtiollisuuteen kohoamisesta kuin suomalainen. Alkujuuri oli valtiollinen. Tämän jälkeen rungosta erkaantui muita tieteellisiä yhteisöjä — Suomalainen Kirjallisuuden Seura ensimmäisenä. Ja vasta vuosisata myöhemmin perustettiin erityinen valtiotieteellinen yhdistys. Miksi näin, se on edelleen suuri kysymys.

Kutakuinkin näin olisin avannut tutkimustehtävää. Toisaalta minua jäi vaivaamaan kirjan esitystyylillä. Se oli liian synteettinen, myös näin todellisuutta peittävä.

Itse olisin rakentanut jonkinlaiset historian tikaput. Paremman puutteessa olisin käyttänyt vaikka *Suomen työväenliikkeen historia* -teosta. Tikapuiden pystyput olisivat olleet kaksi rinnakaista kronologista sarjaa. Toinen olisi käsittänyt historialliset tapahtumat, yhteiskunnalliset murrokset, poliittiset käänteet. Toinen puolestaan olisi pitänyt sisällään alustavan luokituksen Valtiotieteellisen yhdistyksen toiminnan painopisteiden muutoksista.

Esitutkimusvaiheeseen olisi kuulunut myös sen alustava määrittäminen, mikä on suomalaisen valtio-opin ala suhteessa muihin yhteiskunnallisiin tietoisuusmuotoihin. Valtio-opin historian tarkastelu vaatii nähdäkseni kohteen valaisemista myös nykypäivästä käsin. Itseäni kiehoi aikoinaan aivan tavattomasti Erik Allardtin vuonna 1967 L. A. Puntilan juhla-kirjassa esittämä teesi, että politiikkaan on kaksi suurta lähestymistapaa: 1. historiallinen, 2. sosiologinen. Olisin näin lähtenyt käymään ympäri valtio-oppia kuin kissa kuumaa puuroa. Lähtökoh-tanani olisi ollut Valtiotieteellisen tiedekunnan kolme suurta 1960-luvulla. Nehän olivat kansantaloustiede, sosiologia ja valtio-oppi.

Tavoitteena olisi ollut suomalaisen yhteiskuntatieteen systematiikan rekonstruoiminen, raja-alueiden ympärikäyminen, sen etsiminen ja määrittäminen, mitkä ovat valtiotieteilijöiden talon seinät. Valtio-oppi ja sosiologia ovat sukulaistieteitä, niiden kohtaamisalue on politiikan ja poliittinen sosiologia. Historian ja yleisen valtio-opin puolestaan poliittinen historia. Varsinkin poliittinen historia oli Valtiotieteellisen yhdistyksen perustamisvaiheessa hyvin läheinen valtio-opille ja antoi vielä 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussakin reaalista määritystä sille. Tällainen rekonstruktioityö olisi ollut jotain aivan muuta kuin teoksessa tehty Allardtin ja L. A. Puntilan tiettyjen kirjoitusten ja toiminnan referointi. Sitä olisi ollut suoritettava niin menneisyydestä kuin nykyisyydestäkin käsin.

1960-luvulla valtio-opin helmojen sisältä olivat jo loitontumassa tai loitontuneet perinteiset — esim. Brotheruksen edustamat — historiallisävyytteiset painotukset. Monet valtio-oppiineet olivat omaksuneet behavioralismin ideologiakseen, alkoivat korostaa tutkimuksissaan matemaattisen täsmällisyyden ja tarkkuuden ideaaleja. Perinteisen valtio-opin aihepiirejä oli nyt vastaanottamassa poliittinen historia. Samalla 1960-luvun poliittinen historia pyrki myös tieteellistämään itseään, vastaamaan uudistuvien yhteiskuntatieteiden metodiseen haasteeseen.

Siinä missä näissä suhteissa valtio-opista löytyy sekä sosiologiaan että historiaan selkeitä kiintopisteitä, oli ja on tilanne kansantaloustieteeseen nähden ongelmallisempi. Luullakseni ddr:läiseen sanakirjamarxilaisuuteen nojautuva ylioppilasradikalismi pyrki täyttämään tätä tyhjiötä. Tapahtui kuitenkin väärään koivuun kiipeäminen, tuloksena oli selittävien tekijöiden diktatuuri, Valtiooppiin tuo kaiken taloudellista uustiede ei päässyt ankkuroitumaan, mutta kylläkin poliittiseen historiaan. Pikaopinnoin omaksuttu teoria subsumoi alleen valtion, yhteiskunnan kuin ihmisenkin. Kyseessä ei ollut kolmas allardtilainen lähestymistapa politologian jäsentämiseksi, vaan Molokin kita, joka häiritsi vakavalla tavalla poliittisen historian jo saavuttamaa identiteettiä suhteessa valtio-oppiin. Tieteenhistorian kannalta tämä ero valtio-opin ja poliittisen historian välillä on mielenkiintoinen kun muistaa, että marxismen aallot koettelivat samaan aikaan rajusti myös sosiologiaa. Juuri tällaisten nykyisyyden ongelmien kautta myös suomalaisen valtio-opin ja valtiotieteellisen yhdistyksen juuret olisivat saaneet tarkempaa määritystä, auttaneet pohtimaan valtio-opin yhteiskunnallista asemaa myös historiallisesti.

Jos talolla on seinät, tulee sillä olla myös lattia ja katto, eli mikä oli yhdistyksen perustamisen kiinnostavin dialektinen jännite. Siihen olisi pitänyt mielestäni myös kiinnittää enemmän huomiota. Itse olen muissa yhteyksissä pyrkinyt tarkastelemaan suomalaisen valtio-opin kehitystä kansalainen-tiede jännitteen läpi. Näin jotensakin myös Paakkunainen. Mutta Paakkunainen ei nähdäkseni tee sitä oikealla tavalla. Avaimena tähän ei nähdäkseni ole

Yrjö Ruudun tarjoama lähestymistapa. Minua itseäni on viehättänyt aivan tavattomasti vanhemman polven oikeusoppineiden, erityisesti Paavo Kastarin, suhde valtiooppiin. Heidän näkökulmastaan valtio-oppi on aputiede, tuottaa reaali-tietoa valtiollisista instituutioista ja poliittisista prosesseista suomalaisen yhteiskunnan korkeimman instanssin eli oikeustieteen käyttöön. Sen tulisi kertoa kuinka konkreetti lainsäädäntötyö tapahtuu, kuinka lait realisoituvat yhteiskunnallisiksi ihmistä ja taloutta koskeviksi käytännöiksi, miten Suomessa ovat realisoituneet ja syntyneet hallinnon, tuomiovallan ja parlamentin keskinäissuhteet, mikä puolestaan on esim. paikallisen, kunnallisen itsehallinnon ja Suomessa poikkeuksellisesti korostuneiden valtion päämiehen valtaoikeuksien keskinäissuhde (Montesquieun horisontaalinen ja vertikaalinen vallan kolmijako-oppi). Toisaalta olisin jo esitutkimusvaiheessa tehnyt pilottitutkimuksen siitä, mitkä olivat Työväen Sivistysliiton ja Valtiotieteellisen yhdistyksen aatteelliset ja käytännölliset suhteet. Olisin asettanut suuren kysymyksen, miten nämä kaksi todellisuuden siivua ylhäältä (oikeustiede) ja alhaalta (työväenliike) suhtautuivat suomalaisen valtio-opin ilmentämään tutkimukselliseen ja teoreettiseen moninaisuuteen. Nytkin teoksessa jälleen referoidaan oikeustieteilijöiden käymää keskustelua sekä viitataan TSL:n aktiivien toimintaan. Ne eivät kuitenkaan teoreettisesti millään tavalla jäsenny itse pääongelmaan.

Lopuksi on otettava esiin teema, joka olisi minua henkilökohtaisesti kiinnostanut enemmän. Kuinka yhdistyksen toiminnassa on ilmennyt yhtäältä kansainvälisen politiikan tutkimuksen, toisaalta kansallisen politiikan tutkimuksen painopisteet ja mikä on ollut niiden keskinäinen suhde? 1930- ja 1940-luvulta löytyy vielä viittauksia yleiseen kansainväliseen tilanteeseen, mutta mitä lähemmäksi nykypäivää tullaan sitä harvemmiksi ne käyvät. Esimerkiksi 1950-lukua käsiteltäessä keskeiseen asemaan nousevat Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet, mutta eivät suomalaisten politiikan tutkijoiden näkemykset kansainvälisestä politiikasta yleensä. Ongelmaa käydään läpi lähinnä teoksessa muutenkin ylikorostuneen aseman saaneen Yrjö Ruudun kirjoitusten ja toiminnan kautta. Miksi näin?

Nykypäivää en muutenkaan kirjasta juuri löytänyt. Valtiotieteellisen yhdistyksen nykytilan ymmärtämiseksi ja tulevaisuuden ennakoimiseksi olisi kuitenkin ollut aiheellista kysyä, miten suomalainen valtio-oppi suhtautuu kansainvälisen politiikan nykyisiin perusongelmiin, miten puolestaan tämän päivän suomalaisen valtiolliseen konsensusideologiaan, kansalliseen syrjäjättäytymiseen jne.

1930-luvun Valtiotieteellinen yhdistyshän oli luonteeltaan korostuneen antitotalitaristinen, kokosi yhteen kansanvaltaisesti ajattelevia tutkijoita, poliitikkoja ja tavalisia ihmisiä. Tuolloin se oli myöhäisilmentymä ensimmäisen maailmansodan jälkeen tapahtuneesta yleiserooppalaisesta kansanvaltaisen ja demokraattisen ajatte-

lutavan läpimurrosta yhteiskunnalliseksi käytännöiksi. Oikein tarkasteltuna suomalaisten valtio-oppineitten oma historia tarjoaisikin reaalaisia lähtökohtia tieteen ja kansanvallan, tavallisen ihmisen ja poliittisen järjestelmän keskinäisyyksien ratkaisuun, ihmistä vapauttavaan tiedonmuodostukseen. Nyt nämä lähtökohdat jäävät nykyisyyden kannalta teoksessa turhankin implisiittisiksi.

En kirjoittanut lupaamaani »kirja-arvostelua». Se oli mielestäni hyödytöntä tämän tyyppisen teoksen kohdalla. Kirjan pitäisi kuulua jokaisen Poliitikka-lehden lukijan lukemistoon. Jokainen on tässä suhteessa nähdäkseen itseni veroinen teoksen arvostelija. *Demokratia, tiede, kansanvalistus* tarjoaa lähtökohtia keskusteluun, jopa puutteistaan käsin siruja valtio-opin yhteiskunnallisesti entistä välttämättömämpään itseymmärykseen.

JUSSI TURTOLA

Risto Alapuro, Matti Alestalo, Elina Haavio-Mannila, Raimo Väyrynen (eds.): **Small States in Comparative Perspective.** Essays for Erik Allardt. Norwegian University Press, Oslo 1985. 306 s.

Suomen ja yksi Pohjoismaiden kansainvälisesti tunnetuin yhteiskuntatieteilijä, Erik Allardt täytti kesällä 1985 60 vuotta. Tämän kunniaksi on julkaistu tavallista vaikuttavampi juhla-kirja jossa mukana on sekä Allardt'n ulkomaisia ystäviä että suomalaista kirjoittajakuntaa. Juhla-kirjat ovat monella tapaa mielenkiintoinen ja paljastava instituutio. Ne kertovat itse kohteesta, tämän intresseistä ja vaikutuksesta sekä tahallisesti että tahattomasti paljon. Mutta ne kertovat myös tieteiden välisestä ja sisäisestä valtataistelusta, varsinkin kun kysymyksessä ovat juhlan kohteen kollegat omassa maassa. Allardt'n kaltaisen Suomessa kiistämättömässä asemassa olevan yhteiskuntatieteilijän, joka yhä edelleen yhdistää persoonassaan hyvin monipuoliset sosiologiset ja valtio-opilliset tutkimusintressit ja on tämän lisäksi ansioitunut kulttuuri-antropologinakin, juhla-kirjaan on tungosta, ja toimituskunnan rooli »portinvartijana» korostuu ehkä tavallistakin enemmän. Varsinkin, kun jokainen toimittaja on mukana kirjassa myös kirjoittajana, mikä ei ole välttämättä aivan onnellinen ratkaisu. Toimituskunta on yrittänyt ratkaista rajausongelman valitsemalla teeman ja tutkimusotteen, joka sen mielestä on Allardtille läheinen: pienten valtioiden vertailevan tutkimuksen. Tosiasiasa se ei ole voinut tätä periaatetta täysin noudattaa, vaan on joutunut ottamaan mukaan kontribuutioita joilla on hyvin vähän tekemistä alkuperäisen ajatuksen kanssa. Ja toisaalta se on tullut jättäneeksi pois ainakin yhden Allardtille erittäin tärkeän ja läheisen aiheen, jonka pois-
saolo on mielestäni vakava puute.

Näin varsinkin kuin voidaan kysyä onko valittu teema ja sen sisällä valittu näkökulma, pääasiallisesti valtio-opillinen makrotarkastelu juuri se, joka parhaiten heijastaa Erik Allardt'n tutkijanuraa, sen kehitystä ja ominaislaatua. Eikö pikemminkin voi sanoa, että Allardt'n toiminta politiikan sosiologina oli huipussaan 60- ja 70-luvun alussa, minkä jälkeen hänen intressinsä kääntyivät melko lailla muualle: hyvinvointiin, etnisiin ja kielellisiin vähemmistöihin. Ja eikö hänen kantavana intressinään kautta linjan ole ollut yhteiskunnan rakenne, josta juhla-kirjassa puhutaan kovin vähän?

Tässä arvioinnissa ei mainita kaikkia esityksiä, vaan suoritetaan oman arviointini kahdella perusteella: miten kirjan artikkelit liittyvät Allardtiin ja toiseksi mitä ne kertovat valitusta teemasta.

Ulkomaisista kirjoittajista Ulf Himmelstrand kirjoittaa hienosti Erik Allardtista ja hänen tutkijanlaadustaan. Himmelstrandin kirjoitus on hyvin oivaltava kuvaus monista Erik Allardt'n toiminnan keskeisistä aspekteista, maamme ulkopuolelta, mutta silti läheltä nähtynä. Himmelstrand näkee Allardt'n ei-marxilaisena dialektikkona, joka aina mieluummin säilyttää vastakohtat elävinä, mutta toistensa kanssa keskustelemina tiettyjen pelisääntöjen puitteissa, kuin korvaa vastakohtat ahdistavalla konsensuksella. Tämä on hyvä oivallus, jota Allardtia kommunistien integroimisesta yhteiskuntaan moititsevat eivät ole huomanneet.

Johan Galtung pohtii viitsikkäästi idän ja lännen välisiä eroja asteikolla vulgääri vs. hienostunut, hillitty. Galtung näkee vulgääriyden hallitsevana lännen ominaisuutena, jonka lännessä torjuu vain ohut yläluokka mutta jonka idässä (so. Itä-Euroopan sosialistisissa maissa) on omaksunut selvimmin juuri hallitseva luokka. Siellä kansa on hillittyä (joskaan ei ehkä hienostunutta) ja johtajat hillittömiä ja vulgäärejä. Tämä näennäinen paradoksi innostaa Galtungin melko hurjiin pohdiskeluihin, joihin riippaus Bourdieutä olisi tuonut vielä lisää mielenkiintoa.

Muut ulkomaiset kirjoittajat: Eisenstadt, Liljeström, Sokolowska, Erikson ja Flora kirjoittavatkin sitten jo aiheesta, mutta joko mielenkiinnottomammin ja/tai suomalaisen kirjoittajaryhmän mukana, jolloin heidän panostaan on vaikea erottaa.

Kirjan suomalaiset kirjoittajat ovat joko valtio-oppineita tai sosiologeja. Muita (esim. kulttuuri-antropologeja ja sosiaalipoliitikkoja) ei ole mukaan otettu. Sosiaalipoliitikkojen puuttumisessa on se mielenkiintoinen erityispiirre, että monet Vertailevan sosiologian tutkijaryhmän keskeiset tutkijat ovat viime aikoina suuntautuneet vahvasti kvantitatiiviseen, vertailevaan sosiaalipoliittikkaan. Voisi ehkä puhua jopa tietystä kilpailuasetelmasta varsinaisten sosiaalipoliitikkojen ja »Verson» sosiaalipoliittisten versojen välillä. Tästä tosin sosiaalipoliittikot saavat syyttää itseään, kun ovat jättäneet kentän tyhjäksi.

Kun kirjoittajat ovat pyrkineet pitäytymään teemassa omasta näkökulmastaan, ovat jotkut kirjoitukset hyvin-

kin kaukana Allardtin omista tutkimusintresseistä. Allardtin omia läheisiä tutkimusalueita käsitellään usein paljon ahtaammasta näkökulmasta kuin mikä on yleensä Allardtille ominaista. Toimittajat eivät ole esimerkiksi oivaltaneet, että vaikka Allardt onkin Suomessa osallistunut laajojen kvantitatiivisten survey-tutkimusten toteuttamiseen, hän on samalla edesauttanut monien vaihtoehtoisten lähestymistapojen omaksumista.

Aiheeltaan tekstit ovat suhteellisen johdonmukaisesti valtioiden tarkastelua, niin kuin kirjan otsikko edellyttää. Kun vain ajattelee kuinka paljon kansalaisyhteiskuntaa Erik Allardtin vertaileviin tutkimuksiin — muista puhumattakaan — sisältyy, niin tällainen tiukka kavennus tuntuu oudolta. Ne, jotka mielellään lukevat Erik Allardtin kirjoituksia, eivät löydä kirjasta kovinkaan monta samoilla perusteilla kiinnostavaa artikkelia.

Risto Alapuron elegantti esitys jossa pyritään viemään läpi Theda Skocpolin esittämä vaatimus valtioiden välisen suhteiden ja luokkasuhteiden samanaikaisesta tarkastelusta sosiaalisten ja poliittisten muutosten yhteydessä, on hyvä esimerkki kirjassa tavoitellusta artikkelityypistä, jännevästä ja tiukasti aiheeseen pitäytyvästä. Se ei ehkä ole niin inspiroitu, kuin monet Alapuron tunnetut ja paljon siteeratut essee, mutta se on selkeää ja huolellista työtä. Samaa voi sanoa Raimo Väyrysestä, jonka aihe — pienten valtioiden kyky teknologisiin innovaatioihin — on vieläkin tiukemmin rajattu ja epäilemättä Allardtin nykyiseen työkenttään hyvin soveltuva.

Pekka Kososen artikkelilla julkisista menoista on selvästi kahtalainen funktio: sosiologistisen poliittisen taloustieteen sekä marxilaisen tutkimuksen liittäminen Allardtiin. Sinänsä hyvä ajatus, mutta tässäkin luokat olisivat ehkä olleet parempi kohde.

Yksi kirjan kiinnostavimpia mutta samalla kiistanalaisimpia tekstejä onkin sosiaalipoliittinen: suomalaisen sosiaalipoliittikan taustojen tarkastelu eräiden yleisten hyvinvointivaltiota koskevien teorioiden valossa. Kirjoittajat — Matti Aaltonen ja Hannu Uusitalo ja heidän lisäksi Peter Flora — esittävät viisi hypoteesia jotka on kehitetty tilastollisten vertailujen pohjalta joita monet tutkijat ovat viime vuosina ahkerasti tehneet. Kun tietää aineiston vertailukelpoisuuden (edes Pohjoismaiden välillä se ei ole läheskään täydellinen), kaiken sen mitä tilastoilla ei voi esittää kunkin maan kehityksestä, niin tällaiset puuhat ovat melkoisen arveluttavia. Ne ovat kuitenkin legitiimiä tieteellisen harrasteen ja tekstin kirjoittajat ottavat ne hyvin vakavasti. Heidän oma analyysinsä kuitenkin osoittaa ansiokkaasti miten hataria kaikki tilastoseilykset ovat: tulokset ovat käytännöllisesti katsoen mitä sattuu. Vasta kun mukaan tuodaan suuri määrä ei-tilastollisia, historiallisia ja rakenteellisia kehitystekijöitä, saadaan esimerkiksi suomalaisen hyvinvointivaltion kehitykseen jotain järkeä. Artikkelissa huomio kiinnittyykin juuri siihen että samalla kun osoitetaan, kuinka naurettavia makrovertailut ilman kunkin maan erityisolosuhteiden tun-

temista ovat, niin itse ko. koulukuntaan suhtaudutaan hyvin vakavasti!

Täytyy myöntää, että olen kirjoittanut tämän arvioinnin hiukan epäoikeudenmukaisesta lähtökohdasta. Minun mielestäni sopivampi juhlaakirjateema olisi ollut yhteiskuntarakenteen ja hyvinvointi. Ja joka tapauksessa on skandaali että hyvinvointi ei ollut yhdenkään kirjoituksen aihe, paitsi ehkä epäsuorasti Haavio-Mannilan, Liljeströmin ja Sokolowskan kirjoituksessa. Kun teeman ongelmallisuuden lisäksi liian moni artikkeli oli enemmänkin rituaalinen luonteeltaan, niin lopputulos on pettymys.

Erik Allardt olisi ansainnut avaramman ja omaa tutkijanlaatuaan paremmin vastaavan juhlaakirjan.

J. P. ROOS

Jan Sundberg: *Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet. Societas Scientiarum Fennica. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Utgivna av Finska Vetenskaps-Societeten. H.133. Helsingfors 1985. 200 s.*

Suomenruotsalaisuus ja suomenruotsalaiset ovat ilmiötä, jotka ovat varsin tuttuja jokaiselle maassamme asuvalle. Ja kuten on monien muidenkin vastaavien ilmiöiden laita, törmäämme harvoin näiden tuttuun ilmiöiden systemaattiseen erittelyyn. Jan Sundberg (JS) on väitöskirjassaan käynyt tähän aiheeseen käsiksi ja tarjoaa kirjassaan luettavaksi asioita suomenruotsalaisuudesta jotka saattavat kiinnostaa useita suomenkielisiäkin. Olen päättänyt kirjoittaa arvion suomen kielellä koska toivon, että näin voin lisätä suomenkielisten kiinnostusta kohteena olevaa kirjaa ja sen teemaa kohtaan. Sitäpaitsi, itse kirjahan on luettavissa ruotsin kielellä.

Kirjan perusongelma on varsin mielenkiintoinen: Mitä suomenruotsalainen vähemmistö on ylipäätään mahdollinen ja mitkä ovat sen olemassaolon ehdot? Miksi suomenruotsalainen vähemmistö ei ole sulautunut suomenkieliseen enemmistöön? Tämä kysymys liittyy toiseen kirjan keskeisistä kysymyksistä: Mitä kohtaan suomenruotsalaiset tuntevat perustavaa laatua olevaa lojaliteettia, kieltä vaiko edustamiansa yhteiskuntaluokkia? Tästä kirjan nimikin: Ruotsalaisuuden dilemma Suomessa. Tätä asiaa on varmasti moni miettinyt sillä onhan suomenruotsalaisten sosioekonominen jakauma jotakuinkin samanlainen kuin muidenkin suomalaisten, mutta lojaliteetti ruotsin kieltä kohtaan näyttää olevan sidoksissa porvarillisiin poliittisiin intresseihin. Voidaan siis kysyä miksi suomenruotsalainen työläinen poliittisissa vaaleissa äänestää Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP) porvarillista ehdokasta ja liittyykö tämä käyttäytyminen jollakin taval-

la kyseessä olevan etnisen vähemmistön olemassaolon ehtoihin?

Kiinteyttääkseen aiheen käsittelyä JS muotoilee kaksi hypoteesia:

- (1) Mitä tehokkaammin vakiintunutta poliittista rakennetta ylläpidetään organisatorisen toiminnan ja mobilisaation avulla, sitä paremmat ovat etnisen segregaaation edellytykset.
- (2) Mitä sivistyksellisesti (kielellisesti), poliittisesti ja sosio-ekonomisesti perifeerisemmästä ruotsinkielisestä alueesta on kyse, sitä suurempi on etnisen segregaaation todennäköisyys.

Etnisellä segregatiolla tarkoitetaan integraation vastakohtaa, eli sitä, että ylläpidetään valtaväestöstä poikkeavia kulttuurin muotoja.

Engelman käsittely on jaettu kolmeen pääryhmään siten, että kirjan ensimmäisessä varsinaisessa pääkappaleessa käsitellään suomenruotsalaisen identiteetin syntyä vuosisadan vaihteessa ja niitä poliittisen toiminnan muotoja, jotka varsinkin valtiopäivävaalit vuonna 1907 synnyttivät. Toisessa osassa käsitellään suomenruotsalaisten vaalikäyttäytymistä tämän vuosisadan aikana. Tässä luvussa käsitellään myös sitä dilemmaa kielen ja luokan välillä, joka on kirjan keskeisiä teemoja. Kolmannessa luvussa keskitytään keskusta-periferia asetelmaan. Tähän liittyen tarkastellaan myös RKP:n rakennetta ja roolia suomenruotsalaisessa yhteisössä. Lopuksi JS muotoilee joukon empiiriselle tarkastelulle perustuvia johtopäätöksiä.

Tutkimuksen menetelmää kutsutaan ekologiseksi. Se perustuu pääasiassa vaalikäyttäytymistä koskeviin tilastoihin. Varsinkin keskusta-periferia jaksossa JS käyttää menetelmää, jota hän kutsuu residuaalianalyysiksi, jossa RKP:n ääniosuuksia eri kunnissa verrataan regressioikäyrän edellyttämiin suomenruotsalaisten osuuksiin kuntien väestöstä. Positiivinen residuaali merkitsee suurempaa RKP:n kannatusta kuin väestö-osuus edellyttäisi, negatiivinen residuaali päinvastaista.

Kuvatessaan suomenruotsalaisten poliittista järjestäytymistä JS osoittaa, että kyseessä olevan vähemmistön poliittiset johtajat jo vuosisatamme alussa ymmärsivät, että ainoastaan kielen korostamisella suomenruotsalaiset saattaisivat muodostaa varteenotettavan poliittisen voiman. Etnisen identiteetin korostaminen edellytti muiden kysymysten alistamista kielikysymykselle. RKP onnistuikin mm. ideologisesti maltillisen politiikkansa ansiosta tekemään luokkakysymyksestä toisarvoisen kielikysymyksen verrattuna. Tämän RKP:n ympärille organisoidun suomenruotsalaisen yhtenäisyysliikkeen onnistumisen tuloksena voidaan pitää sitä, että itsenäisestä suomenruotsalaisesta sosialistisesta liikkeestä ei voida puhua. Se on sulautunut osaksi SDP:tä.

Selittääkseen suomenruotsalaisten poliittista käyttäytymistä JS tukeutuu ns. keskusta-periferia malliin. Tämän mallin mukaan yhteiskunnat voidaan jakaa keskusta-alueisiin ja periferia-alueisiin. Keskusta-alueilla tapahtuu

nopein tekninen ja taloudellinen kehitys ja tälle alueelle keskittyvät kunkin yhteiskunnan keskeiset päätöksentekoresurssit. Periferia on keskustan vastakohta. Se on etäällä keskustasta, se on erilainen ja se on keskustasta riippuvainen. Keskusta-periferia jaolla voidaan mallin mukaan yleisesti selittää ihmisten poliittista käyttäytymistä. Keskustassa ollaan taipuvaisia puoltamaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä ja vallitsevaa resurssien jakautumista, mikä johtaa poliittiseen konservatismiin ja varovaisuuteen. Periferiassa taas ollaan taipuvaisempia poliittiseen radikalismiin ja protesteihin.

Miten sitten tämä keskusta-periferia malli liittyy suomenruotsalaisuuteen? Vastaus löytyy siitä asetelmasta, että suomenruotsalaiset maantieteellisesti eivät ole eristäytyneet määrätulle alueelle, vaan esiintyvät sekä keskustaa että periferiaa edustavilla alueilla. Tämä erottaa suomenruotsalaiset esimerkiksi Espanjan baskeista ja estää osaltaan separatistisia suuntauksia suomenruotsalaisten keskuudessa. Tosin niitä on esiintynyt suomenruotsalaistenkin keskuudessa, kuten JS kirjassaan osoittaa, mutta ilmiötä on kuitenkin ainakin tätä nykyä pidettävä marginaalisena.

Yhteiskunnan keskustassa olevien suomenruotsalaisten taipuvaisuus poliittiseen ja kielelliseen integraatioon ovat suuremmat kuin periferiassa olevien. Toisaalta keskustassa oleminen merkitsee vaikutusmahdollisuuksia ja valtaa. Periferiassa oleminen lisää segregaaation todennäköisyyttä, mutta merkitsee eristäytymistä ja muiden armoilla elämistä. Koska suomenruotsalaiset ovat esiintyneet sekä suomalaisen yhteiskunnan keskustassa että sen periferiassa on heillä ollut ainutlaatuinen tilaisuus yhdistää periferiassa oloon liittyvä eriytymistäipumus ja keskustassa oloon liittyvä vallan mahdollisuus. Tästä tilaisuudesta suomenruotsalainen yhtenäisyysliike, jonka kärjessä RKP on ollut, onkin ottanut vaarin. Se on luonut alueelliset erityisintressit huomioitavan organisaatioverkon, joka on toiminut esteenä liialliselle kielelliselle integraatiolle ja taannut valtiollisissa vaaleissa hallituskelppoisuuden riittävän kannatuksen. Tämän seurauksena suomenruotsalaiset ovat pystyneet saavuttamaan aseman, jota monet muut maailman kulttuurivähemmistöt voivat vain kadehtia.

Vaikka RKP:n tuki JS:n suorittaman residuaalianalyysin mukaan onkin ollut keskustassa heikompi kuin periferiassa (s. 124), kuten keskusta-periferia malli edellyttääkin, on keskustan annettu toimia yhtenäisyysliikkeen johtajana. Näin on pystytty takaamaan mahdollisimman tehokas toiminta valtiollisen politiikan eri osa-alueilla. Samalla on kuitenkin tietyssä määrin sitouduttu valtaväestön etuihin nojaavaan politiikkaan.

Eriyisen mielenkiintoinen on kirjan suomalaista valtiomuotoa ja sen suhdetta suomenruotsalaisiin koskeva jakso (ss. 113—). Tässä jaksossa JS esittää mitä siirtymisen säätyihin perustuvista valtiopäivistä yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvista vaaleilla valittuihin

valtiopäiviin ja tästä edelleen parlamentaristiseen hallitsemistapaan on merkinnyt suomenruotsalaiselle vähemmistölle. Sen valta on demokratian laajentumisen myötä koko ajan kaventunut. Tämä on oiva esimerkki siitä, miten konservatismi saattaa olla jonkun yhteiskunnallisen ryhmän etujen mukaista. Osaksi juuri kyseinen vallan kaventuminen on ajanut suomenruotsalaiset uusiin toimintajärjestelyihin ja organisaatiomuotoihin.

Kirjan lopussa JS arvioi että suomenruotsalaisten poliittinen vaikutusvalta tulee jatkossa vähenemään. Tämä on todennäköisesti oikeaan osunut arvio. Erityisesti tulevien valtiollisten vaalien jälkeiset hallituskuviot voivat olla sellaisia, ettei niissä ole RKP:lle sijaa. Jos Kokoomus ottaa pysyvästi RKP:n paikan suomalaisissa hallituskokoonpanoissa joutuu kielelliseen painotukseen perustuva suomenruotsalainen yhtenäisyyspolitiikka koetukselle. Tällöin RKP joutuu harkitsemaan valitsijakunnan laajentamista yli kielirajojen, joka merkitsisi ratkaisevaa käännettä RKP:n poliittisessa toiminnassa. Toisena vaihtoehtona on, JS:n mallia käyttäen, että suomenruotsalainen yhteisö alkaa toimia pelkästään periferian ehdoilla ja hylkää integraation taipuvaisen keskustaryhmänsä. Tällöin tuloksena saattaisi olla radikaali ja valtiollisen hallinnon kannalta hankala vähemmistö. Tällöin suomenruotsalainen dilemma saattaisi poistua ja tästä vähemmistöstä tulla luokkasolidarisuuteen perustuva.

Voidaan kysyä, miten on mahdollista, että etniseen identiteettiin vetoamalla on voitu melkein hävittää suomenruotsalaisten työläisten luokkaidentiteetti. Mielestäni ei riitä, että osoitetaan, että kysymyksessä on luokkaidentiteetin vaihtuminen statusryhmäsolidariteettiin (s. 172) koska ongelmana on juuri löytää syyt tähän vaihtumiseen. Vaikka JS:n kirja mielenkiintoisella ja valaisavalla tavalla osoittaa miten RKP:n organisaatio ja sen tukema kielellinen yhtenäisyysideologia ovat myötävaikuttaneet suomenruotsalaisten poliittisen tietoisuuden muotoutumiseen, se ei täysin tyydyttävällä tavalla vastaa nimenomaan suomenruotsalaisen työläisen poliittista käyttäytymistä koskevaan kysymykseen. Tyydyttävän vastauksen löytäminen tähän kysymykseen ehkä edellyttäisi suomalaisen elinkeinoelämän oimistussuhteiden kielelliseen rakenteeseen perustuvaa analyysiä. Tätä JS ei ole pyrkinytkään tekemään eikä sen tekeminen ehkä edes kuulu valtio-opin alueella tehtävään väitöskirjaan.

Yleisesti ottaen JS:n kirjaa voidaan pitää mielenkiintoisena. Sen aihe on suomalaisen yhteiskunnan kannalta keskeinen ja yleensäkin yhteiskuntatieteellisesti relevantti. Kirja sisältää, menetelmänsä mukaisesti, runsaasti taulukoita ja diagrammeja. Vaikka ne sisältävätkin suuren määrän informaatiota ne eivät lisää kovinkaan paljon lukijan tietoa. Saattaa olla, että juuri metodivalinta on johdannut siihen, että kirja ei aivan pysy koossa. Kirjaa lukiessaan saa tehdä kovasti töitä ymmärtääkseen miten sen eri osat ja yksityiskohdat liittyvät kirjan ongelmaan. Häiritsevää on myös kritiikön suhtautuminen kirjassa esiin-

tyviin lukuisiin teorioihin ja lähteisiin. Huolimatta näistä puutteista olen kuitenkin sitä mieltä, että kirja kokonaisuutena ottaen auttaa ymmärtämään tähänastista paremmin suomenruotsalaisuutta ja siihen liittyviä erityisilmiöitä.

GUY AHONEN

Vilho Harle (ed.): **TAPRI Yearbook. Challenges and Responses in European Security.** Tampere Peace Research Institute, Research Reports, no 30, 1986, 261 s.

TAPRI:n ensimmäisen vuosikirjan aiheena on nimen mukaisesti Eurooppa ja tarkoituksena on tarkastella sen turvallisuuteen ja tulevaisuuteen liittyviä seikkoja. Tutkimuksen päämääräksi mainitaan eurooppalaisen näkökulman tuominen mukaan strategiseen keskusteluun, tuon keskustelun sotilaallisen painotuksen vähentäminen ja taloudellisten seikkojen mukaan tuominen. Kirjassa halutaan tarkastella myös Euroopan pienten valtioiden osuutta turvallisuuskeskustelussa ja liennytyksessä.

Esipuheessaan Vilho Harle toteaa, ettei kirjaan kirjoitaneille tutkijoille ole annettu mitään tiukkoja ohjeita lähestymistavasta tai näkökulmasta. Hän hahmottelee kuitenkin kirjan suuntaa ja tematiikkaa lainatessaan TAPRI:n aikausjulkaisun viiden vuoden takaista numeroa, jossa tutkijat listaavat viisi väärää lähtökohtaa turvallisuuspoliittisessa keskustelussa. Tällaisina mainitaan käsitykset, että turvallisuus voitaisiin saavuttaa aseistuksen, liennytyksen, asevalvonnan, aseistariisunnan tai yhteistyömallien avulla; viimeinen hylätään lähinnä siinä muodossa kuin sitä on tähän saakka harrastettu, viitaten taloudellisten epäsuhtien aiheuttamaan yhteistyön vääristymiseen. Edelleen Harle lainaa samaa julkaisua ja toteaa, että usko vanhaan ajatteluun — turvallisuus sotilaallisen voiman ja voimatasapainon kautta — on horjunut, ja että tilalle tarvitaan uutta teoriaa ja käytäntöä.

Vuosikirja lähestyy aihettaan siis turvallisuuspolitiikkaan kiinnittyvästä näkökulmasta käsin. Lukijan mieleen nousee kuitenkin helposti kysymys siitä, onko »vääristä lähtökohdista» irrottu ja missä määrin loppujen lopuksi poliittisen realismin traditio on kaikesta huolimatta taustalla. Kansainvälisen politiikan pääasiallisiksi toimijoiksi ymmärretään nimittäin valtiot ja politiikan sisällöksi valta; ympäristö näyttää pääpainoisesti määrittävän toiminnan ehdot. On siten kysyttävä, mikä tekee tästä tutkimuksesta nimenomaan rauhantutkimusta, varsinkin kun kirjoittajajoukko on institutionaaliselta taustaltaan melko heterogeenista. Tietenkin voidaan sanoa, että kyseessä on keskustelukirja. Joka tapauksessa tuntuu siltä, että poliittisen realismin omaksunut lukija on »kotoaan» kirjaa lukiessaan.

Kirjan ensimmäisessä osassa Pekka Sivonen, Vilho Harle ja Juha Harjula pyrkivät luomaan eurooppalaista näkökulmaa turvallisuuspolitiikkaan ja strategiseen ajatteluun. Sivonen tarkastelee kulttuurin — institutionaalisen taustan ja poliittisten motiivien — merkitystä ydinase-doktriinin synnyssä. Kulttuuritutkimuksen kysymyksenasettelu on hedelmällinen sitoessaan varustelun sen historialliseen ja rakenteelliseen kontekstiin. Mielenkiintoinen on myös Sivosen toisessa artikkelissaan esille tuoma, varsinkin Saksan Liittotasavallassa esille nostettu vaihtoehtoisen puolustuksen ajatus. Tämän »ei-provokatiivisen» puolustuksen ja sitä koskevan keskustelun tarkempi erittely olisi kuitenkin ollut paikallaan. Analyysi strategisesta puolustusaloitteesta ja sen merkityksestä Euroopan turvallisuudelle liikkuu lähinnä totuilla realistisin linjoilla: muutokset tapahtuvat liittoutumisissa, vallan siirtyminä toimijalta toiselle. Poliitiikka nähdään nollasummapelinä, jolloin mieleen tulee helposti tyhjäteoria.

Harle nostaa voimatasapainon mallin uuteen arvoon vaihtoehtona suurvaltojen pelotepolitiikalle. Voimatasapainon mallin »puhdistaminen» sotilaallisesta sisällöstä ja sen liittäminen legitimiisyyteen tuskin riittää tekemään siitä todellista vaihtoehtoa, tai se on sitä varsin rajatussa mielessä. Sisäpoliittisten tekijöiden huomioon ottaminen heikentää mallin yksinkertaistusten houkuttelevuutta: kun mukaan tuodaan politiikka ja ideologia, on demokratioilla harvoin sellaista toimintavapautta kuin voimatasapainon malli edellyttää. Esimerkiksi puoluelaitokset ovat käsitteissään varsin jähmeitä. Toisaalta legitimiistä järjestyksestä puhuminen on ongelmallista. Jotta Harlen malli toimisi, vaadittaisiin kaikilta järjestelmän osilta yksimielisyyttä esimerkiksi vallitsevien olojen oikeudenmukaisuudesta. Euroopassa vaikuttavat kuitenkin ideologiat ja ideologiset ristiriidat. Kun Harle artikkelinsa lopussa toteaa, ettei mitään perustavanlaatuisia muutoksia nykyiseen välttämättä kaivata, unohtaa hän, että esimerkiksi kehitysmaiden tai kehitysongelmien haasteita on vaikea rajata ulkopuolelle. Tämä ongelmahan koskettaa Eurooppaa yhä enemmän pakolais- ja terrorismiongelmiin myötä.

Toisessa osassa tuodaan mukaan keskusteluun taloudelliset tekijät. Jyrki Käkönen lähestyy niukkojen voimavarojen ongelmaa maailmanjärjestelmänalyysin näkökulmasta. Sotilaallisen vallan tilalle tulee taloudellinen valta. Jos aikaisemmissa artikkeleissa katsottiin lähinnä ympäristön sanelevan toiminnan ehdot, niin nyt asetelma muuttuu deterministisemmäksi. On outoa, että kehottaessaan Eurooppaa haastamaan Yhdysvallat kilpailuun maailman herruudesta Käkönen väittää maailmanjärjestyksen logiikan näin murtuvan. Itse asiassahan järjestys tällöin vain uusinnetaan. Lopulta Käkönen päätyy suositamaan eurooppalaiseksi poliitikaksi liennyttä täydennettynä kolmannen maailman konfliktien ratkaisuyrityksillä. Helena Tuomen artikkeli eurooppalaisesta ydin-

voimateollisuudesta jää koko vuosikirjan ja myös sen toisen osan kannalta varsin irralliseksi. Tuomi esittää runsaasti informaatioita mutta niukasti johtopäätöksiä.

Vuosikirjan viimeinen, liennyttä tarkasteleva osa sisältää vain kaksi suomalaisen tutkijan artikkelia. Kari Möttölä kirjoitus luottamusta lisäävistä toimista Euroopassa on informatiivinen ja selkeästi jäsennely. Lähtien siitä, että luottamuksen lisääminen vaikuttaa yhdessä olemassaolevien sotilaallisten voimien kanssa, hän tuo mukaan myös asevalvonnan ja poliittiset muutosprosessit, jotka tähtäävät koko turvallisuusajattelun muutokseen ja voiman käytön roolin muuttumiseen. Unto Vesa puolestaan, esipuheen lupauksen mukaisesti, kiinnittää huomiota Euroopan pieniin valtioihin. Hän katsoo niiden — esimerkiksi Suomi — merkityksen kansainvälisissä suhteissa ja juuri aseriisunnan alalla kasvaneen. Tämä näkökulma on rajoituksineenkin tervetullut kurrottuminen voluntaristisemmän perspektiivin suuntaan. Kyseessä on rauhantutkimus, ja vuosikirjan muut osat tuntuvat hyväksyvän varsin realistisen ja deterministisen jäsennyksen maailmasta.

Yhtä kaikki, TAPRI:n vuosikirja näkee kansainvälisten suhteiden koostuvan lähinnä valtioista, vallantavoittelusta ja annetuista valtarakenteista. Tämä on tietenkin yhdestä näkökulmasta totta. Mutta tutkimuksessa tunnetaan näkevän järjestelmän rakenne staattisena, ja asennoituminen tuohon staattisuuteen on varsin maltillista, sitä ei aseteta kyseenalaiseksi juuri lainkaan. Rauhantutkimus toimii tuossa ympäristössä; ympäristön antamin ehdoinko? Ajattelu muotoutuu tässä tilanteessa helposti deterministisyydeksi: annetuista lähtökohdista voidaan päätyä vain tiettyihin johtopäätöksiin ja vain tietyt toimintamallit ovat mahdollisia. Viitteet avarampiin näköaloihin ovat poissa tai ne ovat lakonisia. Uusien ajatusmallien etsijä työliintyy. Rauhantutkimukseen kuulisi kuuluvan ajatuksen myös siitä, että muutos on mahdollinen ja että nimenomaan tutkimus voi vaikuttaa siihen. TAPRI:n vuosikirjassa jää muutoksen mahdollisuus kuitenkin deterministisen kansainvälisten raskaiden rakenteiden ymmärtämisen ja »olemassaolevien tosiasioiden» varjoon. On todella pohdittava sitä, onko realistisin lähtökohdistä mahdollista ymmärtää muutosta ja analysoida sitä. Tarvitaan muutoksen perspektiivi.

Esipuheen antamat lupaukset uusista teoreettisista oivalluksista jäivät omalta kannaltani lunastamatta. Ne ajatusmallit, jotka tutkijat jo viisi vuotta sitten hylkäsivät, näyttävät edelleen olevan tutkimuksen kulmakiviä — tai kiviriippoja. Yleisvaikutelmaksi jää jonkinlainen epävarmuus rauhantutkimuksen merkityksestä ja sen asemasta. Teoreettisten vastakohtaisuuksien tuleminen alalla vallitsevan ihmisen yksimielisyyden tilille antaisi varmasti osaltaan tutkimukselle uutta otetta. Valtioiden ohella kansainvälisen politiikan muidenkin toimijoiden huomaaminen ja esimerkiksi yksilötason ja arkipäivän elämän tutkiminen — niiden politisoiminen — saattaisi olla tulok-

sellisempi näkökulma perinteisen sotilaallisten suhteiden ja valtioiden voimapolitiikan analyysin ohella. Tulisi ehkä myös irrottautua diplomaattis-turvallisuuspoliittisen slangen tieteellistämistä ja kiinnittää erikoista huomiota kieleen, kielen analyysiin.

LEENA VAINIOMÄKI

Kjell Goldmann — Sten Berglund — Gunnar Sjöstedt: **Democracy and Foreign Policy. The Case of Sweden.** Gower, Shaftesbury, 1986. 206 s.

»De normer som beslutsfattandet i ett demokratiskt samhälle baserar sig på gäller inte för utrikespolitiken». Detta påstående brukar göras nästan rutinmässigt i den statsvetenskapliga litteraturen. Många författare tillägger dessutom att detta är som sig bör: ur de diplomatiska spelreglernas och den nationella säkerhetens synpunkt vore det katastrofalt om utrikespolitiken utsattes för samma slags partistrider och uppslitande offentliga kontroverser som inrikespolitiken. Och även om det finns de som i demokratins namn bestrider de riktiga i denna åsikt, finns det stor enighet om den *empiriska sanningshalten* i påståendet: utrikespolitiken fungerar mindre demokratiskt än andra politikområden.

Det är kanske så att det är lätt att vara överens om sådant ingen forskat i! Med sina systematiska empiriska testningar av teorin om utrikespolitikens »odemokratiska» karaktär är boken av Goldmann, Berglund och Sjöstedt något av en pionjärinsats. Det bör framhållas att Finland, trots fixeringen vid den egna utrikespolitiken, saknar varje motsvarighet till den svenska undersökningen.

De tre författarna svarar för distinkta delar av boken, men den utgör trots detta en klassiskt upplagd statsvetenskaplig studie. Efter ett i sammanhanget kanske onödigt omständligt förord presenterar Goldmann — desto mera elegant — bokens teoretiska grundvalar. Han finner att tesen om demokratins oförenlighet med utrikespolitiken återfinns i fullt utarbetad form redan hos Locke, och den har sedan dess tagits upp av ett flertal klassiker inom statsvetenskapen. Tre huvudprinciper har återopats till stöd för uppfattningen om utrikespolitikens särart:

- »the principle of bargaining»: utrikespolitiska avgöranden är alltid resultatet av förhandlingar med externa aktörer — interna kontroverser skulle försvaga nationens förhandlingsposition;
- »the principle of supreme interest»: utrikespolitiken handlar om så livsväsende saker (nationens existens och självständighet etc.) att den inte får utsättas för de riskmoment demokrati innebär;
- »the principle of remoteness»: utrikespolitiken berör inte medborgarnas liv på samma omedelbara sätt som inrikespolitiken.

»Demokrati» definieras med hjälp av tre begrepp. »Representation» innebär att det bör finnas en överensstämmelse mellan politikens innehåll och folkmajoritetens åsikter. »Participation» innebär att berörda parter får delta i beslutsprocesserna. Slutligen betyder »information» att en demokratisk process måste vara så öppen att medborgarna får tillgång till relevant kunskap som underlag för sina åsikter.

En jämförelse mellan dessa demokratiska hörnstenar och de tre ovannämnda principerna om utrikespolitikens särart visar på flera tänkbara hinder för var och en av demokratins tre beståndsdelar. Goldmann avslutar bokens teoretiska kapitel genom att indela det utrikespolitiska området i fyra underområden: diplomatisk säkerhetspolitik, försvarspolitik, utrikesekonomi och internationalistisk politik (främjande av universella värderingar). Han uppställer hypoteser om hur vart och ett av demokratikriterierna uppfylls på dessa områden. Diplomatsk säkerhetspolitik antas tillgå minst demokratiskt, medan utrikesekonomin kommer närmast demokratiska normalkrav.

Goldmanns teoretiska diskussion är klar, elegant och koncentrerad på väsentligheter. Den representerar det bästa i nordisk statsvetenskaplig forskningstradition: strävan att göra stora, klassiska frågor möjliga att testa empiriskt. Vad gäller frågan om demokrati och utrikespolitik är detta kapitel i boken — utifrån denna strävan — det det tyngst vägande bidrag jag stött på. Det vore önskvärt att komparativa studier utifrån denna diskussion kunde företas i andra länder.

Det förvånar mig dock att den litteratur som inventeras av Goldmann i så hög grad åberopar »realpolitiska» argument till stöd för utrikespolitikens särart. Man skulle nämligen även närma sig frågan från en normativ utgångspunkt (särskilt som hela boken handlar om ett i grunden normativt problem). Då skulle man argumentera för utrikespolitikens särart genom att utgå från principen om *berördhet* (i sig ett demokratikriterium). »De som berörs av ett beslut bör kunna påverka dess utformning». I detta perspektiv är en *nationell* demokratisk process otillräcklig, eftersom de berörda i stor utsträckning finns utanför nationens gränser. Mycket sådant i internationell kutym som försvårar en nationell demokratisk process avser att tillgodose kravet på berördhet internationellt.

Berglund tar sig så an den första empiriska uppgiften, frågan om representation i utrikespolitiken. Den centrala frågan är då »the extent of attitudinal agreement between the representatives and the represented» (s. 44). Operationellt innebär detta jämförelser mellan väljare och riksdagsledamöter med avseende på ett stort antal frågor om utrikespolitik, försvarspolitik och utbildningspolitik. Den sistnämnda sektorn representerar »ren inrikespolitik» och utgör således en »kontrollgrupp».

Berglunds samlingsproblem är varken irrelevant eller ointressant i sammanhanget. Frågan är ändå om han angripit det primära representativitetsproblemet inom

utrikespolitiken. Det är en sak att säga att väljare och valda tycker lika i utrikesfrågor, en annan att påstå att den *förda utrikespolitiken* stämmer överens med folkmajoritetens åsikter. Ur demokratiteoretisk synpunkt är detta dock det centrala problemet.

Det Berglund föresatt sig att göra genomför han med klarhet och stringens. En surveyundersökning av väljare och riksdagsledamöter kombinerad med studier av riksdagshandlingar 1976—82 ger en bild av både vad som påverkar riksdagsmännen när de tar ställning och hur väl deras attityder stämmer överens med väljarnas. På det stora hela visade sig kollektiva partiståndpunkter, snarare än väljaropinioner, bestämma riksdagsmännens agerande i snarare än väljaropinioner, bestämma riksdagsmännens agerande i komplexa situationer. Vad gäller åsiktsövningsstämmelse mellan väljare och valda visar den sig på det stora hela vara mycket god. Det intressanta är att samtliga undantag från detta mönster utgörs av utrikespolitiska frågor av »internationalistisk» karaktär (nedrustning, u-landsbistånd, nordiska kärnvapenfria zonen). I en närmare analys av väljaropinionerna finner Berglund att (s. 85).

»Voters in doubt as to which standpoint to take do look towards political parties for cues, not towards the real parties but towards imaginary parties with more distinct profiles than their empirical counterparts...»

Allmän partiidentifikation, snarare än faktisk kunskap om de olika partiståndpunkterna i någon viss fråga bestämmer väljarnas ståndpunkter.

Den största empiriska arbetsbördan bärs dock av Sjöstedt. Han svarar nämligen för analyser av såväl participation som information. Fyra hypoteser prövas:

- deltagandet i utrikespolitiska beslutsprocesser är mera begränsat än i inrikespolitiska;
- utrikesdepartementet och diplomatkåren dominerar mera än departementen på andra områden;
- utrikesfrågor upplevs som komplicerade och svårhanterliga;
- en liten utrikespolitisk elit förfogar över den nödvändiga informationen och expertisen.

Sjöstedt väljer att testa hypoteserna genom att dels undersöka olika beslutsarenor, dels företa tolv fallstudier i distinkta beslutsprocesser. Metoden är arbetskrävande och omständlig, något som texten i viss mån lider av. Å andra sidan går den åtskilligt djupare än rent kvantitativa kartläggningar. Fyra fallstudier genomförs för vart och ett av områdena utrikes-, försvars- och utbildningspolitik. Det visar sig att tre av hypoteserna finner stöd i materialet. Undantaget är antagandet om att utrikespolitiken upplevs som komplicerad och svårhanterlig. Sjöstedt tolkar detta så att politikerna nöjer sig med utrikespolitiska analyser på en hög generaliseringsnivå, vilket i sin tur hänger samman med att de i grund och

botten lutar på UD-byråkratins förmåga att sköta sitt område.

I ett avslutande och sammanfattande kapitel konstaterar Goldmann att pluralism förekommit i olika stor utsträckning inom de fyra olika internationalpolitiska fälten. »Internationalistisk utrikespolitik» visade sig ha en tämligen pluralistisk profil. Däremot var detta fallet i mindre mån än förväntat i fråga om utrikesekonomi. Diplomatsk säkerhetspolitik bedrevs inom en sluten krets fram till 1980-talets kriser och »skandaler», vilka innebär en politisering. Försvarsområdet visade sig svårt att sammanfatta, då både en viss pluralism och ett starkt inslag av byråkratisering samtidigt gjorde sig gällande.

Huvudkonklusionen blir att förhållandet mellan demokrati och utrikespolitik inte uppvisar något enhetligt mönster. Variation existerar såväl från delområde till delområde som mellan olika enskilda beslutsprocesser. Goldmann presenterar dock avslutningsvis sin »personliga lista» på demokratiproblem i utrikespolitiken:

1. Avsaknad av en kontinuerlig offentlig debatt mellan partierna om den diplomatiska säkerhetspolitikens grundfrågor;
2. Den byråkratiska dominansen inom försvarsplaneringen;
3. Den byråkratiska kontrollen över internationella förhandlingar om ekonomisk politik;
4. Den diskutabla representativiteten av internationalistisk utrikespolitik.

Som helhet är boken välgenomtänkt och tankeväckande. Jag har ovan kort berört några »stora» frågor som inte tagits upp i boken. Här vill jag tillägga ett metodproblem som undersökningen påverkats av. Det ter sig nämligen inte som någon problemfri lösning att operera med substantiella kategorier av typen försvarspolitik, utrikesekonomi etc. Dessa utrikespolitiska delområden är breda och kan inbegripa beslutsprocesser av starkt varierande art och vikt, såväl krisbeslut som planering på lång sikt. Om fortsatta studier kunde kombinera substantiella och analytiska policykriterier vore kanske ett steg taget.

Boken har relevans vida utöver fallet Sverige, och det är att hoppas att den ger inspiration till motsvarande studier i andra länder. Att temat har relevans icke minst för Finland framgår av följande citat (s. 179):

»... the general acceptance of the view that it is a national duty of a political party to abstain from politicizing foreign policy — may promote the kind of politicization which is especially damaging from the point of view of foreign policy. It may inhibit the open consideration of foreign policy problems but pave way for insinuations about the domestic opponents' lack of reliability and of concern with national interests. For the sake of democracy as well as of foreign policy the open discussion of substantive issues must be a better alternative.»

LAURI KARVONEN

Joseph S. Nye Jr: **Nuclear Ethics**. The Free Press, New York 1986. xiii + 162 s.

Teoksessaan *Hawks, Doves and Owls* (1984) professori Joseph S. Nye (yhdessä G. Allisonin ja A. Garnesalen kanssa) tarjosi modifioitua ydinasestrategiaa Yhdysvalloille: deterrenssein ehdollista hyväksymistä. Kirja heijasti sitä samaa turhautumista ydinaseiden »käyttämättömään voimaan», josta itse asiassa oli kyse jo siinä kritiikissä, mitä esimerkiksi George Kennan oli kohdistanut ydinaseisiin — ja etenkin Yhdysvaltojen omaksumaan ensikäytön doktriiniin — vuodesta 1950. Kennan katsoi tuoloin (eikä hän ole kantaansa muuttanut), että ydinaseiden ensikäytön hyväksyminen tavanomaisilla aseilla tehtyä hyökkäystä vastaan puolustuksellisenä toimenä oli »suunnaton virhe». Kennan ennusti, että juuri ensikäytöstä kiinnipitäminen estäisi vastaisuudessa järkevät asevalvontakeskustelut. Hän katsoi myös, että tulevaisuudessa sotilaallista voimaa ei voitu enää käyttää järkevien poliittisten tavoitteiden saavuttamiseen.

Teoksessaan *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (1957) Henry Kissinger puolestaan ennusti, että ydinaseen »absoluuttisesta luonteesta» johtuen kansainvälisessä järjestelmässä siirryttäisiin lisääntyvän väkivallan aikaan, koska — ja tässä hän yhtyi Kennaniin — voimaa ei voitu enää käyttää järkevien tavoitteiden saavuttamiseen. Strategisen doktriinin tehtävänä on siirtää voima politiikaksi. Kissinger kuulutti uutta doktriinia Yhdysvalloille. Kissinger arvosteli niitä, jotka olivat ymmärtäneet strategialla voiman maksimoimista.

Kissingerin ja Kennanin esittämät huolet ovat yhtä ajankohtaisia kuin 30 vuotta sitten: voimapolitiikka on ajautunut »valitettavaan» takalukkuun. Ydinaseet ovat kahlinneet voiman rationaalien käytön: erilainen hallitseman väkivalta näyttää lisääntyvän kansainvälisessä järjestelmässä. Eliot Cohen väittääkin, että olemme todistamassa »siirtymistä lisääntyvän väkivallan aikakauteen».

Joseph S. Nye on uudessa kirjassaan *Nuclear Ethics* ottanut esille ydinaseaikakauden erään toisen ulottuvuuden. Sen psykologisen tosiasian, että näköala kaikessa yksinkertaisuudessaan koetaan toivottomaksi. Hänen lähtökohtanaan on näkemys, jonka mukaan nykyisen ydinasevarustelun taustalla olevaa peloteoppia ei voida yksipuolisesti tuomitua, muttei myöskään osoittaa tarpeelliseksi ilman, että ensin huolellisesti selvitetään varustelusta päättävien henkilöiden motiivit sekä näiden päätösten (tai päätösoptioiden) mahdolliset seuraukset. Nye tarkastelee perinteistä oikeutetun sodan doktriinia ja pyrkii soveltamaan sitä ydinasekaudellemme sopivammaksi näkemäänsä oikeutetun puolustuksen doktriiniin -löytämään »eettisen kompassin» poliittisia valintoja varten. Nye haluaa osoittaa, että ihmiskunnalla on vielä todellista toivoa. »Ilman toivoa me voimme vaipua kyynisyyteen ja nihilismiin, mitkä asenteet voivat tuhota ihmiset eettisellä olentoina».

Nye huoli liittyy siten ydinasevarustelun psykologisiin seurauksiin. Hänen tarkastelunsa keskiössä ovat päätöksentekijät. Hänen uskonsa päättäjän rationaalisuuteen ei ole aukoton. Hän ei usko, että nihilistinen ja kyyninen päätöksentekijä olisi enää kovin luotettava kriisien ratkaisija. Kirjaa lukiessa kukin voi myös itsekseen arvioida, muuttaako tekniikka moraalikäsitystä, vai kestävätkö eräät länsimaisen kulttuurin yleispätevinä pidetyt moraalikäsitukset — eettiset normit — ydinasetestiä.

Nye otaksuu, että moraaliset kysymykset eivät jätä valtiojohtajia tai sotilaita rauhaan kun heidän on tehtävä päätös ydinaseen käytöstä. Hän viittaa Yhdysvaltain laivaston yleisesikuntapäällikköön, amiraali James Watkinsin lausuntoon, jonka mukaan ydinaseen ensikäyttö muodostaa hänelle henkilökohtaisesti hyvin vaikean moraalisen ongelman. Kysyttäessä, millaista moraalista kriteeriä hän käyttäisi ydinaseen käyttöä punnitessaan, Watkins vastasi: »Minun on käsitettävä koko skenaario alusta loppuun. Kuinka päädyimme tähän tilanteeseen? Mitä vaihtoehtoja meillä on? Olenko varmasti käyttänyt kaikki muut vaihtoehdot? Olemmeko todistamassa läntisen kulttuurin kuolemaa? Olenko pyrkinyt neuvottelemaan Neuvostoliiton kanssa kaikkein järkevimmällä käytössä olevilla keinoilla? Olemmeko saavuttaneet toivottoman tilanteen? Kuten huomaatte, joutuisin läpikäymään melkoisen Jaakobin painin».

Henkilökohtaisessa elämässämme otamme kuudennen käskyn, »älä tapa», yleensä hyvin vakavasti. Mutta valtiojohtajien on joskus rikottava tätä käskyä. Näin esimerkiksi sodassa, jolloin vaakakupissa voi olla omien kansalaisten henki. Nye myöntää, että kansainvälinen politiikka on ongelmallista eettisen kysymyksenasettelun kannalta. Hän kehoittaa välttämään yksinkertaistamista: yksilön ja valtion moraalilla ei tule sinänsä sekoittaa toisiinsa. Mutta toisaalta tämä ei vapauta valtiojohtajia tai sotilaita »moraalisesta järkeilystä» — kuten amiraali Watkinsinkin esimerkki osoittaa. Mutta »moraalinen järkeily» epäilemättä vaikeuttaa valtiojohtajan työskentelyä. »Valtiomies, joka sanoo, ettei hänellä ollut vaihtoehtoja, puhuu yleensä palturia, koska hänellä oli vaihtoehtoja — vaikkakin enimmäkseen vain huonoja».

Länsimainen kulttuuri on fragmentoitunut; yksimielisyyttä ei enää vallitse perimmäisistä arvoista. Onko »moraalinen järkeily» siten edes mahdollista? Nye vastaa myöntävästi ja huomauttaa, että huomattava osa moraaliprobleemasta liittyy keinoihin ja seurauksiin ja niiden väliseen suhteeseen.

Nye ottaa lähtökohdakseen länsimaisen filosofian kaksi traditiota: lähinnä valistusateiden pohjalle rakentuvan utilitaristien seurausetiikan (mm. Jeremy Bentham, John S. Mill), jossa laskelmoitiin, mitkä toimenpiteet tuottivat hyötyä enimmälle osasta väestöstä. Ajattelu perustui kuitenkin puhtaaseen oman edun logiikkaan. Toista traditiota Nye tarkastelee Immanuel Kantin kategorisesta imperatiivista (toimi ainoastaan sen maksiimin mukaisesti,

jonka tahtoisi korottaa yleiseksi laiksi) käsin. Toiminnan moraaliala tuli siten arvioida motiivien perusteella.

Nye korostaa, että motiivit, keinot ja seuraukset ovat kaikki olennaisia eettisessä pohdiskelussa: on pyrittävä harmoniaan niiden kesken. Nye tunnustaa, että useimmat amerikkalaiset ydinasestrategit ovat määriteltävissä utilitaristeiksi »tietyin rajoituksin». He tarkastelevat voittopuolisesti seurausetiikkaa amerikkalaisten etujen kannalta. Tässä ei tietenkään ole ihmettelemistä. Toisaalta useimmat moralistit — jota termiä Nye käyttää — ovat kosmopolitteja, jotka tarkastelevat ydinaseiden käytön mahdollisia seurauksia koko ihmiskunnan kannalta. Nye katsoo kuitenkin, että moralistit kieltävät sen tosiasian, että kansainvälinen järjestelmä perustuu yhä edelleen vankeksi valtiotoimijoiden varaan.

Kirjassa kysytään, ovatko ydinaseet mitätöineet etenkin länsimaissa hyväksytyt ns. oikeutetun sodan doktriinin. Nye täsmentää, että käsite on syytä rajata merkitsemään oikeutetun puolustuksen doktriinia. Tässä merkityksessä käsitettä käytetään myös Suomessa. Ovatko *jus ad bellum* (oikeus liittyä sotaan) ja *jus in bello* (sodassa käytettävien keinojen rajoittaminen) menettäneet uskottavuutensa ydinaseiden seurauksena?

Ydinaseita koskevassa keskustelussa on huomiota kiinnitetty selvästi lähemmin tavoitteisiin kuin keinoihin: *jus ad bellum* on vähesi ignoroitu. Onko olemassa sitten mitään päämäärää, mikä oikeuttaisi ydinasein käytävän sodan, joka puolestaan voisi tuhota ihmisen lajina maapalloa? Vastausta on haettava Nyen pitkästä ja osin väljästä pohdiskelusta. Mikäli loonjääminen olisi absoluuttinen arvo, harvat lähtisivät aamulla ajamaan autollaan ruuhkaan. Voimme toisin sanoen korottaa loonjäämisen arvona hyvin keskeiseen asemaan antamalla sille kuitenkin absoluuttista merkitystä. Ranskan hengelliset johtajat ovat taannoin varoittaneet marksilaisuuden vapaudelle muodostamasta uhkasta; ikäänkuin absoluutisoineet »vapaustaistelun». Yhdysvaltain hengellisten johtajien käsitys ei ole yhtä ehdoton; he sitoivat peloteopin tiukasti puolustukselliseen ajatteluun: ydinasetta tuli »käyttää» ainoastaan ydinsodan estämiseksi.

Mutta pelotteen oikeuttamista itsepuolustuksellisiin tarkoituksiin ei voida irrottaa valtion ulkopolitiikan laajemmista tavoitteista. Arvojen ja tavoitteiden on oltava ymmärrettävissä olevassa suhteessa keskenään. Ydinaseilla ei tule uhata toisarvoisten tavoitteiden toteuttamiseksi (kuten ei suurvaltojen osalta ole tapahtunutkaan).

Ovatko ydinaseet tekemässä keinojen ja tavoitteiden välisen kuilun suhteettomaksi? Ehkä yllättäen Nye toteaa, että pelotteen »käytössä» tapahtuvan virhearvion ei tarvitse olla aina seurauksiltaan kohtalokkaan. Mikä tahansa ydinasein käytävä sota ei välttämättä ole täydelliseen tuhoon johtava katastrofi. Tässä kohdin Nyen pohdiskelu saavuttaa epäilemättä erään kriittisimmistä lakipisteistään.

Ainakin kirjassa väitetään, ettei ydinaseteknologiaan

implisiittisesti sisälly täyden katastrofin pakkoa. On täysin mahdollista ajatella ydinaseen käyttöä ilman että samalla rikotaan *jus in bello* kriteeriä. Neutronipommi tai tarkasti merellä sotilaallisiin kohteisiin osuvat ydinkärjet eivät kohdistu siviileihin. Mutta pystytäänkö ydinasetta käyttämään rajoitetusti. Nyen vastaus ei ole välttämättä uskottava, mutta se on sitäkin pragmaattisempi: teknisesti avainasemassa tulee olemaan kolmen C:n (command, control and communication) toimivuus.

Uskottavan tuntuisesti Nye sensijaan jatkaa, että ellei ydinaseella ole mitään käyttöulottuvuutta, sillä ei ole myöskään pelote-merkitystä. Siten pelotteen uskottavuus riippuu johonkin määrään sen otaksutusta käytöstä, ja käyttö puolestaan sisältää riskin ettei »oikeutetun sodan» rajoituksia kyetä kunnioittamaan. Tähän voi huomauttaa, että sota on aina arvaamaton. Miksi ydinasein käytävä sota tekisi poikkeuksen?

Mikä on ydinasein käytävän sodan todennäköisyys? Nye viittaa mielipide-ennusteisiin, joiden mukaan lähes puolet amerikkalaisväestöstä odottaa jonkinlaista ydinaseiden käytävää yhteenottoa seuraavien kymmenen vuoden aikana. Ns. asiantuntijoiden kohdalla vain yksi sadasta on samaa mieltä. Nye itse uskoo, että ydinasein käytävä yhteenoton todennäköisyys on hyvin pieni, »koska sota ei yleensäkaan ole alkanut vahingossa». Nyen oma »pöllöläinen» kanta ydinsodan syttymismahdollisuudesta ei perustu niinkään varustelu- eikä vahinkologiikkaan. Hän analysoi *kriisitilaa*, jolloin esimerkiksi henkisen stressin seurauksena komentoportaassa tehdyt virhearvot voivat johtaa ydinaseyhteenottoon. Nye arvostelee strategejä siitä, että nämä ovat laiminlyöneet kriisitutkimuksen: »Pöllöläisyys» varoittaa tukeutumasta yksipuolisen rationaaleihin odotuksiin. Historia ei ole rationaalista.

Nye on vakuuttunut, että nykyisin ydinaseita omistavat valtiot suhtautuvat täydellä vastuulla aseiden hallintaan. Ydinasesateenvarjo on myös taannut sen, etteivät ne noin 30 valtiota, joilla olisi edellytykset aseiden valmistukseen, ole siihen ryhtyneet. Vielä 1950-luvulla oletettiin, että 1980-luvulla maailmassa olisi tuo määrä ydinasevaltioita. Nye pitää nykytilannetta varsin hyvänä ja sen takeena, ettei asetta jatkossa käytetä kolmansia maita (kuten Suomea) vastaan.

Jos ydinaseita pidetään käyttökeltottomina ja ne menettävät pelotevaikutuksensa, mikä on niiden reason d'être. Aseiden osumatarkkuus lisää pelotteen uskottavuutta. Nye esittelee lopussa käsitteen »eksistentiaalinen deterrenssi»: pelotteen vaikutus ei perustu laskelmointiin vaan epävarmuuteen; siihen mahdollisuuteen, että ydinaseita saatetaan joskus käyttää.

Nyen kirjoittama »oikeutetun deterrenssin» puolustus ei ole aukoton — kaukana siitä. Mutta se antaa tähdellistä tietoa aikamme suurimman ongelman ymmärtämiseksi.